

KULTURA utorkom

[MIROSLAV MIČANOVIĆ]

Utjehakaosa

Što je to u središtu?

Tihomir Dunderović: »Psiho, ptice«, Općinska narodna knjižnica, Drenovci, 2005., str. 80

Knjiga pjesama Tihomira Dunderovića »Psiho, ptice« (Urednik: Goran Rem. Naslovnica: Horan Duvnjak. Knjižnica Pjesnički susreti Drenovci, knjiga sedma, Općinska narodna knjižnica, Drenovci, 2005.) brzo i nedvosmisleno imenuje svoj referentni okvir: sintagma dvaju glasovitih filma, koja bi u svojoj poznatosti mogla biti i destimulativna, ali istodobno upečatljivost njihovih prizora, različite izvedenice i parafraze originala, uvijek kao slučajna prisutnost autora, kao da ostavljaju dovoljna prostora da se, naizgled pouzdan okvir, promijeni i redefinira.

Uvodna pjesma ciklusa »Božji prst« (The fall of troy) već je djetelina verzija i demonstrira na koji će se način u knjizi slagati svakodnevno i lirsko, kako će pamćenje i rečenica, prizor i sintaksa, sudjelovati u filmu, priči, pjesmi – koji dolaze iz subjektive stvarnosti, svakodnevice.

Napor u otkrivanju začudnosti jednostavnoga, dohvatljivost nevidljivoga i varljivost govora podloga je knjizi pjesama »Psiho, ptice«

Prostora podložnog različitim tumačenjima, ali s dovoljno margina za nova učitanja i vrednovanja: »Ona je stvarno nešto rekla./ Rekla je: Ti si sada čuvar stabala./ A ja sam mislio na Toma Witsa koji je/ prao posude u kuhinji i pjevao/ The fall of troy.«

Govornik je nerjetko u radnom položaju, on se neprekidno kreće ili obavlja svakodnevne rituale i započinje razgovore sa svojim drugopolnim Ja, prešućuje i misli rečenice koje su trebale biti upućene njoj, povlači se i ostaje samo tihi komentator fragmenta dana i poslova.

Preskok koji ponekad čini ne bi li iznudno u jeziku ponešto od njegova metaforičnog ustroja ili zapao od njegove snage i himičnosti, višeznačnosti, košta ga brzog srođenja i vraćanja na početno ja, koje je već trajalo i opstajalo u vlastitom sljepilu i bez dodatnih senzacija.

Napor u otkrivanju začudnosti jednostavnoga,

dohvatljivost nevidljivoga i varljivost govora podloga je knjizi pjesama »Psiho, ptice«, koja zrcali zaljubljenost, izgubljenost ili podvojenost nad onim vječnim pitanjem što je taj vrli novi svijet, koji stvaraš u osami, od riječi i rečenica... Drag mu je taj prijelaz u priču, taj razgovor sa svojim ti, obraćanje sebi kao onom koji je promatran iz neke druge perspektive: ne bi li upravo ta gestualnost, praksa svakodnevice, dobila na važnosti.

Na važnosti zahvaljujući kojoj se može pisati, mogu ispisivati ređci koji su složeni kao pjesma: »eto, sve si to lijepo popisao./ složio po abecedi i katalogizirao/ pa možeš mirno sjesti./ zapaliti cigaretu i odahnuti./ jer, to je sada novi svijet./ koji kao da postoji/ nekako izvan tebe.«

Ironičnost, pričanje u svakodnevici, uzorno izvedeno u pjesmi »Ženin pas«, duhovito i bizarno, potresno i smiješno, izmješano iz bilo kakve filozofske interpretacije i stavljeno u red s jednakovrijednim fenomenima, ikonama: vraćeno u prostor igre. Igrivosti, dječje, ne da bi zbog toga bilo manje vrijedno, nego da bi ta redukcija dobila na energiji, pridoničela mobilnosti teksta i njegovoj upotrebljivosti.

Sklonost pričanju, priči, uvlači, ne začudo, i tematsko-razgovorni kompleks obiteljskih odnosa, prenosivih znanja, upotrebu zavijačnog bazena u drugim kontekstima.

Ali sa svijesti koliko je lako utopiti se u pamtljivom i arkadijskom, u snu o prošlosti. Prevaga je na gorkome ili barem uskraćenome, što je uvijek bolje za tekst: prostor / zavičaj i ovdje je manipulativno sredstvo (naravno, sa svom popratnom uvažavajućom scenografijom): jer da bi se išlo po neravnoj zemlji, koja se još nije snašla i nije znala popuniti toliku prazninu, dobro je ne zaboraviti da je središte Ništa. Ili: igra.

Lijepa, pametna i slavna

KREŠIMIR NEMEC

Cvijeta Zuzorić, tajanstvena dubrovačka plemkinja koja je svojom zanosnom ljepotom i manirama obilježila dubrovačku sredinu krajem 16. i početkom 17. stoljeća, zadobila je tijekom vremena gotovo privilegiran status postavši prvom ženskom ikonom u hrvatskom kulturnom pamćenju. Dva njezina sačuvana portreta mogu samo naslutiti razloge zašto je postala simbolom renesansne ljepote, ali i muzom, upravo fasciniranim estetskim objektom brojnih pjesnika.

Dubrovački filozof Nikola Vitov Gučetić, koji je Cvijetu ovekovečio u svojem »Dijalogu o ljepoti« i »Dijalogu o ljubavi« (1581.), napisao je da je njezina ljepota takva da »drevni slikar Zeuksis ili neki još vještiji od naših suvremenika nikad neće moći naslikati tako lijepu ženu«. Cvijetinu ljepotu, um, plemenitost i udvornost opjevali su Dominko Zlatarić, Dinko Ranjina i Miho Monaldi, ali i Talijani Cesare Simonetti i Torquato Tasso. Legenda o njoj prelila se daleko preko granica vremena u kojem je žijela postavši dijelom literarnog imaginarija i novijih hrvatskih autora: Tin Ujević za je

Luko Paljetak: »Skriviti vrt: dnevnik Cvijete Zuzorić, plemkinje dubrovačke«, Profil, Zagreb, 2004., str. 381

Cvijeta Zuzorić je pod Paljetkovim perom oživjela u dvostrukoj ulozi: i kao literarni lik i kao jedinstvena osoba od krvi i mesa

uvrstio u »Naše vile«, nije prema njoj bio ravnodušan ni Ivan Slamnig, dok joj je Antun Šoljan posvetio lucidan trubadursko-petrarkistički esej »Kako sam otkrio pjesme Cvijete Zuzorić«. Ovih dana održana je u Teatru ITD i predstava »Cvijeta Zuzorić« Matka Sršena.

No kult naše »Fior di spina«, kako ju je nazvao Tasso, najbolje je oživio dubrovački gospodar Luko Paljetak u romanu »Skriviti vrt«, fiktivnom dnevniku Cvijete Zuzorić. Cvijeta se već prije javljala kao figura u Paljetkovu pjesništvu, a u romanu »Skriviti vrt« nešto škratih arhivskih podataka, zapisa i stihova suvremenika poslužilo je kao poticaj za jedinstvenu kulturnu interakciju: suvremeni poeta doctus, vičan diskurzivnoj mimikriji i sklon memoriranju hrvatske kulturne baštine, »sudio« se u svijest renesansne žene, osmislio njezin idiom, način mišljenja i osjećanja i ispisao prozu jedinstvena emocionalnog i misaonog naboja. Cvijeta je pod Paljetkovim perom oživjela u dvostrukoj ulozi: i kao literarni lik i kao jedinstvena osoba od krvi i mesa. Takav stupanj literarne identifikacije muškog autora s logikom ženskog principa, takvo sofisticirano oponašanje ženske formae

mentis i načina pisanja, jedinstveno je u hrvatskoj književnosti.

Paljetkov imaginarni dnevnik obrazovane dubrovačke plemkinje podjednako zadire i u privatnu i u javnu sferu otkrivajući istodobno i onaj tajanstveni, gotovo indiskretni »skroviti vrt« rafinirane žene, ali i običaje, načine ponašanja, društvene kodekse i forme komunikacije jednog vremena i jedinstvenog kulturnog prostora kojemu su uporišne točke Dubrovnik, Firenca, Ancona i Mleci.

Apokrifni dnevnik »Skriviti vrt« nastao je kao izraz osobne fascinacije jednim mitom, ali i kao dijalog s renesansnom kulturom. Evocirajući tragove, kodove i znakove prošlosti, Paljetak je postao Cvijetin suvremenik, a mi konačno znamo kakva je »istinu« bila ta pametna i slavna žena koja je svojom ljepotom i umom plijenila suvremenike. Kao što je poznato, Cvijeta Zuzorić pisala je i stihove i epigrame, no oni nisu sačuvani i djelovali su kao svojevrsno »mjesto neodređenosti« stare hrvatske književnosti. Sada su, u Paljetkovoj pjesničkoj semiozi, oživljeni i Cvijetini stihovi i život ove, kako kaže autor, »najzagonetnije i najprimamljivije žene našega podneblja«.

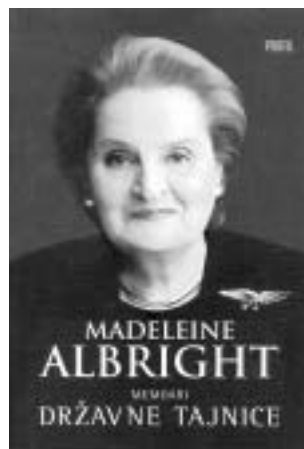
Sjećanja vješte žene

TVRTO JAKOVINA

Nisam željela kraj, ali od prvog sam dana, naravno, znala da će završiti, prilično je iskreno napisala u zadnjemu poglavlju svojih memoara o prestanku mandata Madeleine Albright, državna tajnica druge Clintonove administracije. I više od toga: »Nešto oko čega sam se dvoumila, ali za čim zapravo nisam mogla žaliti, bilo je što sam odbila ponudu Vaclava Havela kada je predložio da ga pokušam naslijediti na mjestu predsjednika Češke Republike.«

Ambicijama je očito samo nebo bilo granica, ali nisu bile nove. Kada je čekala da joj se predsjednik SAD-a Clinton javi i ponudi imenovanje za državnu tajnicu, želudac joj je jurio kao na toboganu. »Svršeno je. Gotova sam«, poručila je prisutnima dok je čekala Ovalni ured, ali su vijesti bile onakve kakvima se nadala. Konačno, diskretno je dala do znanja svima da Arapima ne smeta što će morati pregovarati sa ženom.

Sjećanja bivše državne tajnice su podijeljene u četiri važne cjeline. Najvažnije i najdulje govori se o vremenu u administraciji Billa Clintona, bilo kao veleposlanica u UN-u ili državna tajnica. Odlučno su opisani da-

Madeleine Albright: »Memoari državne tajnice, autobiografija«, prevela Andreja Ciković, Profil, Zagreb, 2005., str. 417

Albright pokazuje i kako su uspješno Česi iskoristili pomoć svojih sunarodnjaka u SAD-u. Šeta što Hrvati nisu bili tako vješti i imali takve zagovornike

ni kada preuzima dužnost i kada se u tisku pojavljuju informacije o židovskom podrijetlu njezine obitelji, nešto što su i ona i brat saznali iz medija.

Njen otac Josef Korbel bio je čehoslovački diplomat. Službovao je u Jugoslaviji prije i poslije rata, a tijekom sukoba sklonio se u Ujedinjeno Kraljevstvo. Po komunističkom prevratu u Pragu 1948. odlaze u Ameriku, gdje je sveučilišni profesor. Napisao je jednu od prvih upućenih knjiga o Titu, a Madeleine, i sama stručnjakinja za komunikaciju, bila je u američkom izaslanstvu na njegovu pogrebu.

Toplina kojom opisuje kasnije posjete čehoslovačkoj i prijateljstvo s Havelom ide u najbolje dijelove knjige. Pokazuje i kako su uspješno Česi iskoristili pomoć svojih sunarodnjaka u SAD-u. Šeta što Hrvati nisu bili tako vješti i imali takve zagovornike. Četvrti važni dio je brak, rastava, služba u Carterovu timu.

Zagrebački izdavač »Profil international« izdavanjem ove knjige učinio je više pozitivnih stvari. Pokazao je kako se dobro i brzo mogu napuštati dužnosti mogu pisati iskrena sjećanja, a da se me, vjerojatno, ne otkriju državne tajne. Biografije stranih osoba koje su imale važnu ulogu u zbi-

vanjima početkom devedesetih u Jugoistočnoj Europi pokazuju što (nam) se događalo i kako su to vidjeli drugi.

Dok se u Hrvatskoj neki od američkih posjeta pamte kao ključni događaji i upotrebljavaju u promidžbenim spotovima, tamo nisu vrijedni ni fusnote.

Prijevod knjige je očito dovršan u brzini. Valjda zato za hrvatsko izdanje nije načinjen indeks imena, ali ni – sadržaj! Katkada se može činiti da je inzistiranje na ženskoj solidarnosti, pa borbi protiv »muške dominacije sustava«, koga u knjizi ima puno, tako tipično američko. U stvari Madeleine Albright pokazuje kako se daleko može stići u društvu gdje su (uglavnom) sposobnost i rezultati jedina mjera stvari. Jednom je, još kao veleposlanica u UN-u, kolegama u Vijeću sigurnosti rekla da se odluka o nekome problemu neće donijeti dok zadnju ne kaže »debeli dama«.

Drugi je put koristila se prilično izravnim jezikom. Nije se ustručavala vrlo vidljivo pokazati što misli o nekim političarima (primjerice Miloševiću) ili nečijoj politici (primjerice ministru Juri Radiću). Odlučan, izvanredan borac za američke interese. Odlična knjiga sjećanja.

Zavičajnost i kretanje

U plodnoj spisateljskoj praksi povezuje iskustva mnogovrsnih bavljenja: Petar Selem

TONKO MAROEVIĆ

Mnogo poznatiji kao kazališni redatelj i sveučilišni nastavnik, kao prevoditelj i egiptolog Petar Selem u svojoj plodnoj spisateljskoj praksi rado povezuje iskustva tih mnogovrsnih bavljenja, a pridodaje im i neke druge ljubavi i preokupacije, među kojima, eto posebno mjesto zauzima likovno stvaralaštvo. Razumije se, slikarstvo za Selema nije niti može biti izdvojeno od promišljanja scenskog prostora, a još manje od doživljaja konkretnog ambijenta i atmosfere, naročito sredozemnog duha podneblja, koji posebno potiče i nadahnjuje njegove redateljske izbore, estetske opcije, te načine pisanja i tumačenja.

Okupljajući u cjelovit svezak likovne impresije i eseje, autor ispisuje također mnoge stranice svoje duhovne i radne biografije, jer pretežno govori o dobrim znanjima, prijateljima i suradnicima ili pak o mogućim uzorima i »svjetioncima«. Premda su tekstovi nastali u nemalom vremenskom rasponu od čak tridesetak godina, njihova je karakterenja neupitna, a značenje također neosporno. Nazvani esejima, oni su doista dosjetljivi ogledi o različitim stvaralačkim pojavama i postupcima, neopterećeni znanstvenom pretencijom ili teškom strukovnom »aparaturom«. Pisani neposredno, često poput stranica iz dnevnika ili putopisa, nisu stoga lišeni istančnih opažanja, važnih spoznajnih dometa i inovativnih osvjetljenja.

Naslov »Arielov pogled« dobro naznačuje karakteristike Selemova pristupa. Baveći se, na uvodnome nje-

Pisani neposredno, često poput stranica iz dnevnika ili putopisa, Selemovi likovni ogledi nisu stoga lišeni istančnih opažanja, važnih spoznajnih dometa i inovativnih osvjetljenja

tu knjige, slikarstvom i scenografijom Ljube Babića, naš autor u njegovim brojnim pejzažima prepoznaje »arielovski rakurs«, to jest ptičju perspektivu (pogleda odozgo) koja krajoliku daje posebnu pretežnost i omogućuje individualnu stilizaciju, redukciju, deformaciju viđenoga, to jest preobrazbu u kreativan čin. Pozivajući se na Babićevu kazališnu praksu i iznimne domete u opremi scene, odlučuje se i njegovu slikarsku dionicu okrstiti šekspirijanskim atributom, metaforički uzvisti odnos prema motivu i objektu slikanja kao interpretativnu i poetsku slobodu.

Slijedom »izbora po srodnosti« Selem posebnju pažnju posvećuje djelu Božidara Rašice, arhitekta i slikara lirskog nadahnuća (pomalo anomalnog, no ne i neslučajnog suputnika EXAT-a), a scenografa s kojim je pisac započeo svoj redateljski rad, no koji je, inverzno, suradnjom sa Selemom pak zaključio vlastitu kazališnu dionicu. Treći esej na temu »slikara na sceni« posvećen je Matku Trebotiću, ponajprije u ključu zajedničkoga prostornog čitanja Bartokova »Modrobradog«, a zatim i u duhu zajedničkoga kulturno-emotivnog ishodišta.

Naslov »Izbor po podrijetlu« sam govori o preferiranju mediteranske, južnohrvatske, dalmatinske zavičajnosti, a ta je komponenta određila i većinu ostalih Selemovih likovnih eseja.

Davni esej »Jerolim Miše u zavičaju« (iz 1977.) nudi revalorizaciju istaknutih aspekata važnoga opusa, a svoju intimnu inventuru posebno bliskih slikara Selem nastavlja inspiriranim prinosima o prirodi u Đure Pulitičke, o prostoru kod Mladena Veže, o bilježima Josipa Botterija Dinjija i o strukturi i tvari Jurice Kezića. Svi su ti tekstovi impregnirani ljubavlju za povod, upravo empatijski smješteni u međuprostor što ga tvori *genius loci*, s jedne strane, a njegova specifična refleksija i individualna reakcija, s druge. Tekst o Jurici Keziću prava je monografska studija, temeljena pretežno na shvaćanju graničnosti, međa, obostranosti, ambigviteta, što slikara svrstava među sudionike tzv. strukturalnog pejzažizma.

Da je Selem kao kazališni čovjek ljubitelj pokretnih slika (Babić je za njega obilježen kretanjem par excellence), jasno je otprve, a njegova radna pokretljivost vodi ga logično iz zavičajnosti u univerzalno, nagoni ga da lokalno ovjeri općenitim. S puta u Pariz donosi lucidan razmatranja o Watteauu (o sprezi i dosluhu sa scenom), a s američkih strana piše, opet scenski motivirano, o realizmu Edwarda Hoppera. Pariški susreti sa Slavkom Kopačem opravdavaju doživljaj »sretnog jedinstva svijeta«, dok praćenje slikarstva Ede Murtića od Pariza do Dubrovnika upravo idealno sintetizira europsku i »bašćinsku« narav Selemova intelektualnog habitusa.

Stojićev rječnik tranzicije

Unekadašnjem Tjedniku, koji se reklamirao kao prvi hrvatski newsmagazin, Mile Stojić je imao svoju kolumnu – »Riječi na prozoru«. Nakon što se Tjednik ugasio, Stojić je nastavio s istom formom kolumne u saraevskim Danima, ali pod nazivom »Riječi u fokusu«.

Dakle, iz tjedna u tjedan, od 1997. godine ispisuje tekstove o riječima.

Stojić kreće od riječi koja je taj tjedan aktualna, a prva riječ o kojoj je pisao bila je »tajkun«, koja je tada bila netom uvedena iz engleskoga kako bi se opisali novoglasnici.

Od tih kolumni sastavljena je knjiga »Rječnik za petak i subotu« (petak zbog toga što su na taj dan izlazile novine, a subotom

Od kolumni u kojima se Mile Stojić bavio riječima sastavljen je »Rječnik za petak i subotu«, koji je objavio VBZ

se Stojićeva kolumna čitla), koju je objavio VBZ.

Te su kolumne – a ima ih o Europi, tranziciji, azilu, genocidu, Srebrenici, bajramu, Šopingu, cionizmu – hibrid između novinarstva i književnosti, a njima se sažeto i informativno objašnjavaju zapravo promjene u postkapitalističkom društvu koje su se ogledale u jeziku. Uostalom, knjiga je podnaslovljena kao »Mali pojmovnik tranzicije«. Radi se o kratkim tekstovima u koje je ugrađeno široko znanje i listanje stranica najrazličitijih rječnika.

Zbog toga što su nastali kao reakcija na trenutnu zbilju, tekstovi svjedoče o vremenu koje je iza nas, ali zbog svoje erudicije oni su izvanvremenski. [Barbara Matejčić]